

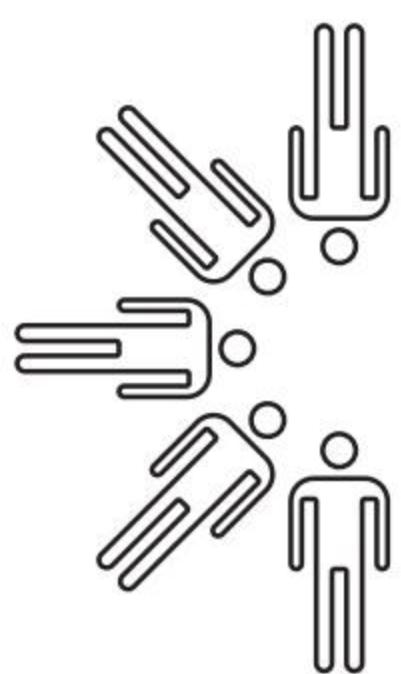
Măștile Zeului

Volumul 2

Mitologia orientală

Joseph Campbell

Traducere din limba engleză de
Oana Badea

**MISTERELE
INCONȘTIENȚULUI
COLECTIV**

TREI

Editori

Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial

Magdalena Mărculescu

Redactare

Florin-Răzvan Mihai

Design copertă: Faber Studio

Foto copertă: The Metropolitan Museum of Art, New York, Purchase, Friends of Asian Art Gifts, 2021

Director producție

Cristian Claudiu Coban

DTP

Ofelia Coșman

Corectură

Oana Apostolescu
Dana Anghelescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CAMPBELL, JOSEPH

Măștile Zeului / Joseph Campbell – București: Editura Trei, 2022-
4 vol.

ISBN 978-606-40-1220-3

Vol. 2. : Mitologia orientală / ; trad. din lb. engleză de Oana Badea. - 2023. -

ISBN 978-606-40-1569-3

I. Jinga, Cristina (trad.)

II. Badea, Oana (trad.)

29I

39

Titlul original: The Masks of God: Oriental Mythology

Autor: Joseph Campbell

Copyright © 2014, Joseph Campbell Foundation (jcf.org)

From the Collected Works of Joseph Campbell

Copyright © Editura Trei, 2023

pentru prezenta ediție

O.P. 16, ghișeul 1, C.P. 490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0732 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-1569-3

Cuprins

Despre Operele Complete ale lui Joseph Campbell	9
Prefața editorului la Operele Complete ale lui Joseph Campbell	10
La încheierea scrierii seriei <i>Măștile Zeului</i>	13
Partea întâi. Separarea dintre Orient și Occident.....	15
Capitolul 1. Semnăturile celor patru mari regate	17
I. Dialogul în mituri dintre Est și Vest.....	17
II. Mitul comun al celui care a devenit doi	24
III. Cele două perspective asupra egoului.....	29
IV. Cele două căi ale Indiei și Orientului Îndepărtat	37
V. Cele două loialități ale Europei și Levantului.....	45
VI. Era comparației.....	49
Capitolul 2. Orașele lui Dumnezeu.....	51
I. Epoca minunii	51
II. Mitogeneza	52
III. Scena culturii și stilul culturii.....	62
IV. Statul sacru.....	65
V. Identificarea mitică.....	75
VI. Inflația mitică.....	89
VII. Zeul transcendent universal.....	99
VIII. Măiestria preoțească a artei	109
IX. Subordonarea mitică.....	112
Capitolul 3. Orașele oamenilor	120
I. Disocierea mitică	120
II. Virtutea mitică.....	130
III. Timpul mitic.....	132
IV. Potopul mitic	138
V. Vinovăția mitică	147
VI. Cunoașterea tristeții	154
Partea a doua. Mitologiile din India.....	163
Capitolul 4. India antică.....	165
I. Contrajucătorul invizibil	165
II. Civilizația Indului (cca 2500–1500 î.Hr.)	173

III. Epoca vedică (cca 1500–500 î.Hr.).....	189
IV. Puterea mitică	206
V. Filosofia pădurii.....	215
VI. Divinitatea transcendentă imanentă	223
VII. Marea inversare	228
VIII. Drumul fumului	235
IX. Drumul flăcării.....	250
Capitolul 5. India budistă	257
I. Eroul occidental și eroul oriental.....	257
II. Noile orașe-stat (cca 800–500 î.Hr.).....	262
III. Legenda Salvatorului Lumii	268
IV. Eternizarea mitică.....	270
V. Calea de Mijloc	273
VI. Nirvana	292
VII. Epoca marilor clasici (cca 500 î.Hr. — cca 500 d.Hr.).....	303
VIII. Trei regi budiști.....	305
IX. Calea viziunii.....	320
X. Lumea recâștigată — ca vis.....	330
Capitolul 6. Epoca de aur a Indiei.....	337
I. Moștenirea Romei	337
II. Trecutul mitic	344
III. Epoca marilor credințe (cca 500–1500 d.Hr.)	353
IV. Calea plăcerii	358
V. Lovitura islamului.....	381
Partea a treia. Mitologiile Orientului Îndepărtat.....	385
Capitolul 7. Mitologia chineză	387
I. Antichitatea civilizației chineze.....	387
II. Trecutul mitic	395
III. Epoca feudală chineză (cca 1500–500 î.Hr.)	414
IV. Epoca marilor clasici (cca 500 î.Hr. — 500 d.Hr.)	427
V. Epoca marilor credințe (cca 500–1500 d.Hr.).....	457
Capitolul 8. Mitologia japoneză	478
I. Originile preistorice	478
II. Trecutul mitic	483
III. Calea spiritelor.....	493
IV. Căile lui Buddha.....	498

V. Calea eroilor.....	516
VI. Calea ceaiului.....	520
Capitolul 9. Tibet: Buddha și noua fericire.....	524
<i>Sursele ilustrațiilor</i>	537
<i>Despre Fundația Joseph Campbell</i>	543
<i>Index</i>	544

Prefața editorului la Operele Complete ale lui Joseph Campbell

Suntem încântați să vă putem oferi prima nouă ediție, după mai mult de cincizeci de ani, a celei de-a doua părți din seria *Măștile Zeului* a lui Joseph Campbell, care, alături de *Eroul cu o mie de chipuri*¹ și opera, din păcate neterminată, *Historical Atlas of World Mythology*, rămân cele mai importante și mai durabile scrieri ale lui Campbell.

Lucrarea *Măștile Zeului* a apărut în urma experiențelor lui Campbell din timpul anului său sabatic petrecut în India și în Asia de Est (notate în jurnalele sale, *Asian Journals*). Pe măsură ce călătorea pe pământurile despre care le vorbise altora, a fost frapat de cât de diferit era să experimenteze tărâmurile mitice în persoană și, mai ales, de cât de puțin înțelegeau vizitatorii din Occident — inclusiv experți bine pregătiți și diplomați — culturile țărilor unde călătoreau.

În timp ce se afla în Japonia, meditănd la propria carieră, Campbell și-a dat seama că, deși munca lui se concentra asupra modului în care miturile umanității se nasc din origini universale, era esențial să analizeze maniera în care mitologiile și culturile variau de-a lungul timpului și continentelor. A început să planifice o operă într-un singur volum, căruia i-a dat titlul provizoriu *The Basic Mythologies of Mankind*. Iată manifestul pe care singur și l-a fixat:

1. Încă de la început, trebuie să urmăresc motivele în mod obiectiv și istoric. De asemenea, trebuie să înregistrez interpretările în mod obiectiv și istoric, în baza textelor contemporane.
2. Ca occidental contemporan, care mă confrunt cu probleme psihologice occidentale și contemporane, trebuie să recunosc și chiar să celebrez (în maniera lui Oswald Spengler) relativitatea perspectivei mele istorice față de propria mea nevroză (formula Rorschach).

¹ Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, traducere de Gabriela Deniz și Mihai Mănescu, Herald, București: 2021. (N.t.)

3. Piatra de hotar istorică este aceea a recunoașterii unității reale a culturii umane (răspândirea și paralelismul miturilor) împreună cu relativitatea moravurilor oricărei regiuni față de circumstanțele geografice și istorice (Bastian, Sumner, Childe). A sosit vremea pentru o istorie globală, mai degrabă decât provincială, a imaginilor gândirii.
4. Obiectivul moral al acestei cărți este să găsească pentru Omul Occidental (mai exact, occidentalul post-creștin) sugestii pentru promovarea conținutului său psihologic printr-o transformare a simbolurilor inconștiente în simboluri conștiente, o confruntare a acestora cu termenii conștient acceptați din perioada prezentă și un dialog al criticii reciproce. Însă acesta este scopul minor, subordonat strict punctului 3.
5. Să nu faci salturi transculturale mari și, nici măcar în cadrul aceleiași culturi, nu încerca să armonizezi ceea ce nici înșiși filosofi acelei culturi nu au reușit să armonizeze. Rămâi la perspectiva istorică și totul va ieși la suprafață.²

Această operă, care i-a ocupat timpul lui Campbell de la întoarcerea sa acasă, în 1955, până în 1969, a primit titlul *Măștile Zeului* și a crescut de la unu la patru volume: *Mitologia primitivă*, *Mitologia orientală*, *Mitologia occidentală* și *Mitologia creativă*.

Când am început să pregătim actuala ediție a *Măștilor Zeului*, în 2014, ne-am gândit care dintre părțile acestei minunate serii trebuie să fie actualizată pentru secolul XXI, ceea ce presupunea adăugarea imaginilor și notelor acolo unde puteau fi utile, standardizarea ortografiei cuvintelor din alte limbi decât cea engleză și actualizarea anumitor citate, dar, mai ales, a unor informații științifice depășite. Astfel că ne-a luat foarte mult timp să pregătim primul titlu al seriei, *Mitologia primitivă*, ce includea multe informații rămase în urmă, prin consens general științific, de când reușise Campbell ultima dată să le actualizeze, în 1969. Apoi, deși este cel de-al doilea titlu al seriei, *Mitologia orientală* a fost primul apărut sub formă de carte electronică.

Din fericire, această ediție nouă, tipărită, a seriei avansează lin și în ordinea adecvată. Am dori să le mulțumim partenerilor noștri editoriali de la New World Library, în special lui Kristen Cashman și Jason Gardner, pentru că au luat versiunea noastră sub formă de carte electronică și au șlefuit-o astfel încât să apară această ediție frumoasă, pe hârtie; precum și lui Arthur Morey și oamenilor

² Joseph Campbell, *Asian Journals: India and Japan*, New World Library, f. 1., p. 471.

minunați de la Brilliance Audio, care au creat audiobookul. Există multe moduri de a citi o carte; sperăm și credem că aceasta vă va aduce informații interesante și vă va captiva.

Pentru informații despre Joseph Campbell, Fundația Joseph Campbell și proiectele noastre, vă rugăm să accesați website-ul: JFC.org. Avem o colecție în continuă creștere de resurse pentru studenții la Mitologie comparată, inclusiv liste de cărți scrise de Campbell și alții, forumuri de dezbatere și eseuri ale unor artiști, gânditori și specialiști din mediul academic, care se ocupă de orice subiect legat de mitologie.

David Kudler
Mill Valley, California
29 iunie 2021

La încheierea scrierii seriei *Măștile Zeului*

Uitându-mă înapoi astăzi la cei doisprezece ani încântători pe care i-am petrecut cu acest proiect nespus de satisfăcător, descopăr că efectul său principal asupra mea a fost confirmarea unui gând pe care îl întrețineam cu religiozitate de foarte mult timp: unitatea rasei umane, nu doar prin biologia sa, ci și prin istoria sa spirituală, care s-a desfășurat pretutindeni sub forma unei singure simfonii, cu teme sale anunțate, dezvoltate, amplificate și răsucite, denaturate, reafirmate și, astăzi — într-un măreț *fortissimo* al tuturor părților armonizându-se împreună —, avansând în mod irezistibil către un fel de punct culminant grandios, din care va reieși următoarea mare mișcare. Și nu văd niciun motiv pentru care cineva să presupună că, în viitor, nu vor mai răsuna aceleași motive — într-adevăr, îmbinate în noi relații și, totuși, aceleași motive. Toate sunt expuse aici, în aceste volume, cu multe indicii și explicații, sugerând moduri în care ar putea fi folosite de către oameni rezonabili, în scopuri rezonabile — sau de către poeți, în scopuri poetice — ori de către nebuni, în vederea haosului și dezastrelor. Căci, așa cum spunea James Joyce în *Finnegan's Wake*: „Absolut imposibile cum sunt toate aceste evenimente, ele sunt la fel de probabile ca acelea care se poate să fi avut loc, precum oricare altele care nu s-au materializat niciodată sunt susceptibile să fie“.

Joseph Campbell
New York City
Ziua de Crăciun, 1968

FIGURA 1. Templul Bayon, Angkor Thom (sculptură în piatră, Cambodgia, începutul secolului al XIII-lea d.Hr.)

Partea întâi

Separarea dintre
Orient și Occident

FIGURA 2. Monstrul Haosului și Zeul Soarelui
(alabastru sculptat, Asiria, Siria, 885–860 î.Hr.)

Capitolul 1

Semnăturile celor patru mari regate

I. Dialogul în mituri dintre Est și Vest

Mitul Eternei Reîntoarceri, încă esențial pentru viața orientală, prezintă o ordine a formelor fixe care apar și reapar pe parcursul timpului. Ocolul zilnic al Soarelui, creșterea și descreșterea Lunii, ciclul anului și ritmul nașterii organice, al morții și al noii nașteri reprezintă un miracol al apariției care este fundamental pentru natura universului. Cunoaștem cu toții mitul arhaic al celor patru epoci — a aurului, a argintului, a bronzului și a fierului —, în care lumea este înfățișată în decădere, degradându-se din ce în ce mai mult. Se dezintegrează imediat în haos, doar ca să renască, precum o floare, și să își reia spontan cursul inevitabil. Nu a existat niciodată o vreme în care timpul să nu existe. Și nici nu va exista o vreme în care acest joc caleidoscopic al nemărginirii în timp să înceteze.

Așadar, nici universul, nici omul nu au nimic de câștigat prin originalitate individuală și efort. Cei care s-au identificat cu trupul muritor și afecțiunile sale vor găsi că totul este dureros, deoarece — pentru ei — toate lucrurile trebuie să aibă un sfârșit. Dar pentru cei care au descoperit punctul nemișcat al veșniciei, în jurul căruia se învâрте totul — inclusiv ei —, toate lucrurile sunt acceptabile așa cum sunt; de fapt, pot fi chiar simțite ca splendide și minunate. Prin urmare, principala datorie a individului este, pur și simplu, să își joace rolul desemnat — așa cum fac Soarele și Luna, diversele specii de plante și animale, apele, pietrele și stelele — fără să se împotrivescă, fără greșală; iar apoi, dacă se poate, să-și aranjeze mintea astfel încât să-și identifice conștiința cu principiul statornicit al întregului.

Vraja ca de basm a acestei tradiții contemplative, orientate către metafizică, în care lumina și întunericul dansează împreună într-o horă cosmică a umbrelor care dă naștere lumii, aduce în timpurile moderne o imagine a cărei vechime este de neconceput. În forma sa primitivă, este bine-cunoscută printre satele din jungla vastei zone ecuatoriale ce se întinde de la Africa spre Est, prin India, Asia de Sud-Est și Oceania, până în Brazilia, unde mitul fundamental se referă la

o perioadă ca de basm, a începuturilor, când nu exista nici moarte, nici naștere, dar care a luat sfârșit când s-a comis o crimă. Corpul victimei a fost sfârtecat și îngropat. Și nu doar că plantele comestibile care hrăneau comunitatea au răsarit din acele cioturi îngropate, ci tuturor celor care s-au înfruptat din roadele lor le-au apărut organele reproducătoare; așa că moartea, care s-a ivit în lume printr-un omor, a fost contrabalansată de opusul ei, geneza, iar viața autodevotoare, care se hrănește cu viață, și-a început ciclul interminabil.

Pe tot cuprinsul junglilor lumii, de un verde luxuriant, se găsesc din belșug nu doar scene înfiorătoare cu animale având gheare și colți, ci și ritualuri umane teribile de comuniune canibalică, ce reprezintă în mod dramatic — cu forța unui șoc de inițiere — scena crimei, a actului sexual și masa festivă a începutului, în care viața și moartea devin două lucruri distincte, deși fuseseră unul singur, iar sexele s-au separat în două, deși fuseseră, de asemenea, unul singur. Ființele prind viață, trăiesc de pe urma morții altora și devin hrana altora, continuând astfel, în și prin transformările timpului, arhetipul etern al începutului mitologic; iar individul nu contează mai mult decât o frunză căzută din copac. Din punct de vedere psihologic, efectul înfăptuirii unui astfel de rit este acela că schimbă atenția de la individul muritor la grupul nepieritor. Din punct de vedere magic, este consolidarea vieții veșnice în toate viețile, care par să fie multe, dar de fapt este una singură; astfel încât creșterea este stimulată de către cartofii-dulci, nucile-de-cocos, porcii, luna și fructele arborelui-de-pâine, dar și de către comunitatea umană.

În cartea sa *Creanga de aur*, Sir James G. Frazer a arătat că, în primele state-oraș din Orientul Apropiat, centru din care au derivat toate înaltele civilizații ale lumii, regii-zei erau sacrificați în maniera acestui rit al junglei¹, iar excavarea lui Sir Leonard Woolley a Mormintelor Regale din Ur, unde întregi curți regale au fost înmormântate de vii într-un cadru ceremonial, a descoperit că, în Sumer, astfel de practici au continuat până în cca 2350 î.Hr.² În plus, știm că în India, în secolul al XVI-lea d.Hr., regii erau văzuți spintecându-se ceremonial³, iar în templele Zeiței Negre Kālī, cea îngrozitoare și cu multe nume, „cea inaccesibilă“

1 Sir James George Frazer, *Creanga de aur*, Minerva, București: 1980, vol. 1.

2 Sir Charles Leonard Woolley, *Ur of the Chaldees*, Earnest Benn Ltd., Londra, 1929, pp. 33 și urm., citat și dezbătut în *Măștile Zeului: Mitologia primitivă*, Viking, New York, 1959, pp. 405–411. Data propusă de Woolley pentru descoperirea sa, cca 3500 î.Hr., este recunoscută acum ca fiind cu un mileniu prea devreme.

3 Duarte Barbosa, *Description of the Coasts of East Africa and Malabar in the Beginning of the Sixteenth Century*, The Hakluyt Society, Londra, 1866, p. 172; citat de Frazer, *op. cit.*, vol. 2 și [Joseph Campbell, *Măștile Zeului: Mitologia primitivă*, Trei, București: 2022, pp. 162–163].

(*durgā*), al cărei stomac este un hău ce nu poate fi umplut niciodată și al cărei pântec dă naștere pentru totdeauna tuturor lucrurilor, curge încontinuu de milenii întregi un râu de sânge de la ofrandele prin decapitare, prin canale săpate, astfel încât să se întoarcă, încă proaspăt, la sursa sa divină.

Figura 3. *Kālī*, reprezentată drept *Cāmundā*, zeița devoratoare a războiului și bolilor (lemn sculptat, Nepal, secolele XVIII–XIX d.Hr.)

Până în ziua de astăzi, șapte sau opt sute de capre sunt măcelărite pe parcursul a trei zile în Kalighat, principalul templu al zeiței din Calcutta, în timpul festivalului său de toamnă, Durga Puja. Capetele sunt așezate unele peste altele în fața idolului, iar leșurile merg către credincioși, pentru a fi consumate într-o comuniune contemplativă. Bivoli indieni, oi, porci și păsări deopotrivă sunt jertfite din abundență întru venerarea sa, iar înainte de interzicerea sacrificiului uman în 1835, primea din fiecare parte a țării jertfe chiar mai îmbelșugate. În marelui templu dedicat lui Șiva la Tanjore, un copil de sex masculin era decapitat în fața altarului zeiței în fiecare vineri, la ora sfântă a amurgului. În 1830, un conducător obscur al Bastarului, care dorea să-i intre în grații, a oferit drept ofrandă 25 de bărbați pe altarul său din Danteshvari, iar în secolul al XVI-lea, un rege din Cooch Behar a jertfit 150 de oameni în acel loc.⁴

⁴ E.A. Gait, „Human Sacrifice (Indian)“, în James Hastings, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Charles Scribner's Sons, New York, 1928, vol. VI, pp. 849–853.

Pe dealurile Jaintia din Assam se păstra datina unei anumite curți regale să ofere o jertfă umană în timpul Durga Puja, în fiecare an. După ce se îmbăia și se purifica, victima era îmbrăcată cu haine noi, unsă cu ulei de santal roșu și chinovar, împodobită cu ghirlande și, astfel decorată, era urcată pe un podium înalt, în fața idolului, unde petrecea o vreme în meditație, repetând sunete sacre și, când era pregătită, făcea un semn cu degetul. Călăul, pronunțând, la rândul lui, silabe sacre, cu sabia ridicată, reteza dintr-o lovitură capul bărbatului, care era prezentat imediat zeiței pe un talger de aur. Plămâni erau gătiți și consumați de către yoghini, iar familia regală se înfrupta dintr-o cantitate mică de orez fiert în sângele jertfei. Cei oferiți ca ofrandă erau, de obicei, voluntari. Însă, în lipsă de doritori, victimele erau răpite din afara micului stat; astfel s-a întâmplat că, în 1832, au dispărut patru bărbați din domeniul britanic, dintre care unul a reușit să evadeze și să-și spună povestea, iar în următorul an regatul a fost anexat — renunțându-se la acest obicei sângeros.⁵

„Printr-o singură jertfă umană, săvârșită cu riturile de rigoare, zeița era mulțumită o mie de ani“, consemnează Kālikā Purāṇa, o scriptură hindusă datând aproximativ din secolul X d.Hr.; „iar prin jertfirea a trei oameni, o sută de mii de ani. Șiva, cu înfățișarea sa teribilă, fiind consortul zeiței, este mulțumit vreme de trei mii de ani printr-o jertfă umană. Căci sângele, dacă este consacrat imediat, devine ambrozie; capul și trupul, fiind extrem de mulțumitoare, ar trebui să fie prezentate drept ofrandă zeiței. Ar fi înțelept să se adauge această carne, fără fir de păr, la jertfele de hrană“.⁶

În grădina inocenței, în care astfel de ritualuri pot fi înfăptuite cu o serenitate desăvârșită, atât victima, cât și preotul care se ocupă de jertfă își pot identifica conștiința și, prin urmare, realitatea cu principiul sălășluitoare al întregului. Pot să spună și să simtă, cu sinceritate, conform cuvintelor din *Bhagavad Gītā*, că, „precum un om care, lepădând veșmintele învechite, ia altele noi, așa și cel întrupat, lepădând trupurile învechite, se unește cu altele noi“.⁷

Însă, pentru Occident, posibilitatea unei astfel de întoarceri lipsite de ego la o stare a sufletului anterioară nașterii individualității a trecut de mult; iar prima etapă importantă a ramificației a avut loc chiar în acea parte a nucleului Orientului Apropiat în care primii regi-zei și curtenii lor fuseseră înhumați ritualic de secole întregi: adică în Sumer, unde o nouă semnificație a separării dintre sferele zeilor

5 *Ibid.*

6 Kālikā Purāṇa, *Rudhirādhyāya*, traducere adaptată din W.C. Blaquiere, *Asiatic Researches*, vol. V, 1797, pp. 371–391 și Gait, *op. cit.*

7 *Bhagavad Gītā*, 2:22, [Editura Societatea Informația, București: 1992].

și oamenilor a început să fie reprezentată în mituri și ritualuri în jurul anului 2350 î.Hr. Atunci, regele nu mai era zeu, ci slujitor al omului, Arendașul său, supraveghetorul rasei sclavilor umani creați pentru a sluji zeii prin trudă asiduă. Iar preocuparea primordială nu mai era identitatea, ci relația cu zeii. Omul nu fusese creat pentru a fi zeu, ci pentru a-l cunoaște, a-l slăvi și a-l sluji pe acesta; astfel că și regele — care, potrivit perspectivei mitologice anterioare, fusese întruparea principală a divinității pe pământ — era acum doar un preot care oferea jertfe pentru Cel de sus, nu un zeu care se oferă jertfă pentru El însuși.

Pe parcursul următoarelor secole, noul sentiment de separare a condus la o contra-dorință de întoarcere — nu către identitate, căci nu mai era posibil din punct de vedere al concepției (creatorul și creația nu mai erau aceiași), ci către prezența și viziunea zeului pierdut. Așadar, noua mitologie a adus în prim-plan, la momentul potrivit, o dezvoltare departe de perspectiva anterioară statică a ciclurilor repetitive. A luat naștere o mitologie progresivă, orientată temporal, a unei creații, odată pentru totdeauna, la începutul timpurilor, cu o cădere ulterioară și o trudă a restaurării, încă în desfășurare. Lumea nu mai putea fi cunoscută doar ca o simplă expunere în timp a paradigmatelor eternității, ci ca un teren al conflictelor cosmice fără precedent între două puteri, una luminoasă și cealaltă întunecată.

Cel mai vechi profet al acestei mitologii a restaurării cosmice se pare că a fost persanul Zoroastru, însă datele sale biografice nu au fost stabilite cu precizie. Acestea au fost atribuite unor perioade diverse, între cca 1200 și 550 î.Hr.⁸, astfel încât, la fel ca Homer (cam în aceeași perioadă de timp), ar trebui să fie privit mai mult drept simbol al unei tradiții, și nu concret sau doar ca un simplu om. Sistemul asociat cu numele său se bazează pe ideea conflictului dintre regele înțelept Ahuramazda, „primul tată al Ordinii Adevărului, care le-a arătat calea soarelui și stelelor”⁹, și un principiu rău, independent, Angra-Mainyu, Vicleanul, principiul minciunii, care, când totul se face extraordinar de bine, se infiltrează în fiecare particulă. Prin urmare, lumea este o arenă în care binele și răul, lumina și întunericul, înțelepciunea și violența se luptă pentru victorie. Iar privilegiul și datoria fiecărui om — care, el însuși fiind o parte a creației, este un amestec de bine și rău — sunt de a alege, de bunăvoie, să se implice în luptă de

8 Pentru datarea estimată la cca 1000 î.Hr. și o discuție generală despre subiect, vezi G.B. Gray și M. Cary, în *The Cambridge Ancient History*, vol. IV, The University Press, Cambridge, 1930, pp. 206–207 și 616–617; și, pentru datarea estimată la cca 550 î.Hr., vezi A.T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, Phoenix Books, Chicago, 1948, pp. 94 și urm.

9 Yasna, 44:3.

FIGURA 4. Zoroastru (frescă romană, Siria, secolul al III-lea d.Hr.)

partea luminii. Se consideră că, odată cu nașterea lui Zoroastru, la douăsprezece mii de ani după crearea lumii, conflictul a luat o turnură decisivă în favoarea binelui, iar când se va întoarce, după încă douăsprezece milenii, în persoana mântuitorului Saoshyant, va avea loc o ultimă bătălie și conflagrație cosmică, prin care principiul întunericului și minciunii va fi destrămat. După aceea, totul va fi lumină, nu va mai exista istorie, iar Regatul lui Dumnezeu (Ahuramazda) se va stabili în forma sa imaculată pentru totdeauna.

Este evident că avem de-a face cu o formulă mitică puternică pentru reorientarea spiritului uman — aruncându-l înaintea, de-a lungul timpului, invitând omul să-și asume responsabilitatea pentru restaurarea universului în numele lui Dumnezeu și astfel cultivând o nouă filosofie, potențial politică (nu, în cele din urmă, contemplativă) a războiului sfânt. O rugăciune persană spune: „Să fim asemenea celor care declanșează această restaurare și să facem această lume progresivă, până când va atinge perfecțiunea”.¹⁰

Prima manifestare istorică a forței noii perspective mitice și-a găsit concretizarea în Imperiul Ahemenid edificat de Cyrus cel Mare (decedat în 529 î.Hr.) și Darius I (rege între cca 521 și 486 î.Hr.), care, în câteva decenii, și-a extins teritoriul din India până în Grecia și sub protecția căruia evreii și-au reconstruit templul

10 Yasna, 30:9.

ridicat după exilul lor (Ezra, 1: 1–2) și și-au reclădit moștenirea tradițională. Cea de-a doua manifestare istorică a constat în aplicarea ebraică a mesajului său universal către ei înșiși; următoarea a constat în misiunea globală a creștinismului; iar cea de-a patra, în cea a Islamului.

„Lărgeste locul cortului tău și acoperământul sălașului tău întinde-l, nu cruța nimic! Lungește funiile și întărește țăruii! Căci tu te vei lăți la dreapta și la stânga și seminția ta va cuceri neamurile și cetățile cele pustiite le va umple de oameni.“ (Isaia¹¹, 54: 2–3, cca 546–536 î.Hr.)

„Și se va propovădui această Evanghelie a împărăției în toată lumea spre mărturie la toate neamurile; și atunci va veni sfârșitul.“ (Matei, 24:14, cca 90 d.Hr.)

„Omorâți-i unde-i prindeți și alungați-i de acolo de unde v-au alungat! Iar schisma e mai rea decât omorul. [...] Luptați-vă cu ei până ce nu va mai fi necredință și credința va fi numai în Allah! Dar dacă ei contenesc, atunci nu mai există vrăjmășie decât împotriva celor nelegiuți.“ (Coran¹², 2:191, 193; cca 632 d.Hr.)

Prin urmare, două mitologii complet opuse privind destinul și virtutea omului s-au întâlnit în lumea modernă. Iar ele contribuie la orice nouă societate care s-ar putea afla în proces de formare. Căci, din copacul ce crește în grădina în care se plimbă Dumnezeu în răcoarea zilei, înțelepții din vestul Iranului au mâncat din fructul cunoașterii binelui și răului, în timp ce aceia care se aflau de partea cealaltă a separării culturale, în India și Orientul Îndepărtat, s-au bucurat doar de fructul vieții eterne. Însă ni se spune că cele două ramuri¹³ se întâlnesc în centrul grădinii, unde formează un singur copac la bază, ce se ramifică atunci când atinge o anumită înălțime. În mod asemănător, cele două mitologii iau naștere dintr-o singură matcă, în Orientul Apropiat. Și ni s-a spus că, dacă omul ar gusta din ambele fructe, ar deveni precum Dumnezeu însuși (Geneza, 3:22) — ceea ce reprezintă avantajul pe care întâlnirea dintre Est și Vest de astăzi ni-l oferă tuturor.

11 Citatele din Biblie sunt preluate din *Biblia sau Sfânta Scriptură tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București: 2015. (N.r.)

12 Pasajele din Coran sunt preluate din *Coranul (română)*, traducere, note și comentarii de George Grigore, ediția a 4-a, Herald, București: 2015. (N.r.)

13 Rabinul Bahia ben Asher, *Commentary on the Pentateuch*, Varșovia, 1853, despre Geneza, 2:9; citat de Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1925, vol. V, p. 91.

II. Mitul comun al celui care a devenit doi

Măsura în care mitologiile — și, totodată, psihologia — Orientului și Occidentului au urmat cursuri separate pe parcursul perioadei dintre zorii civilizației în Orientul Apropiat și epoca actuală a redescoperirii reciproce se observă în versiunile lor opuse privind imaginea mitologică comună a primei ființe, care a fost una singură la început, dar a devenit două.

„La început“, afirmă o pildă indiană datând din preajma anului 700 î.Hr., păstrată în *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*,

acest univers nu era altceva decât Sinele sub forma unui om. S-a uitat în jur și a văzut că nu mai exista nimic în afară de el, iar primul său strigăt a fost „Sunt Eu!“, de unde a reieșit conceptul de „Eu“. (Și de aceea, chiar și acum, când ni se adresează cineva, răspundem întâi „Sunt eu!“, iar abia apoi spunem celălalt nume pe care îl purtăm.)

Apoi, i-a fost frică. (De aceea, oricărui om singur îi este frică.) Dar s-a gândit: „Din moment ce nu mai este nimeni altcineva aici, în afară de mine, de ce să îmi fie frică?“ Iar după aceea, frica a dispărut. (Căci de ce anume trebuia să îi fie frică? Frica se referă doar la o a doua persoană.)

Cu toate acestea, tot nu era mulțumit (prin urmare, nici noi nu suntem mulțumiți când suntem singuri) și își dorea o a doua ființă. Era de dimensiunea unui bărbat și unei femei îmbrățișați. Acest Sine s-a despărțit apoi în două părți; iar astfel au apărut un stăpân și o stăpână. (Așadar, acest trup, în sine, după cum declară înțeleptul Yajnavalkya, este precum jumătate dintr-un bob de mazăre tăiat în două. Iar de aceea acest spațiu este umplut de o femeie.)

Bărbatul a îmbrățișat femeia și astfel a apărut rasa umană. Însă ea a cugetat: „Cum poate să se unească cu mine, care sunt creată din el însuși? Atunci, să mă ascund!“ Ea a devenit vacă, el taur și s-a unit cu ea; iar din această uniune au apărut vitele. Ea a devenit iapă, iar el armăsar; ea asin, el măgar și s-a unit cu ea; iar așa au apărut animalele cu copite. Ea a devenit capră, el țap; ea oaie, iar el berbec și s-a unit cu ea; iar astfel au apărut caprele și oile. Astfel a zămislit el toate lucrurile în perechi, până la furnici. Apoi, și-a dat seama: „De fapt, eu sunt creația; căci eu am zămislit toate

FIGURA 5. Crearea lui Adam și a Evei (Hieronymus Bosch, pictură în ulei pe lemn, Olanda, cca 1505 d.Hr.)

acestea.“ De aici a apărut conceptul de „creație“ [sṛṣṭih, termenul din sanscrită care se traduce prin „ceea ce este zămislit“].

Oricine înțelege aceste lucru devine el însuși creator în această creație.¹⁴

Cel mai cunoscut exemplu occidental al acestei imagini a primei ființe, împărțită în două — care par să fie două, dar, de fapt, sunt una singură —, este, desigur, cel din al doilea capitol al Cărții Genezei, unde este prezentat însă într-un alt mod. Căci cuplul este separat aici de către o ființă superioară, care, după cum ni se spune, l-a făcut pe om să cadă într-un somn adânc, iar, în timp ce dormea, i-a luat una dintre coaste.¹⁵ În versiunea indiană, zeul însuși se separă și devine nu doar om, ci întreaga creație; astfel încât totul este manifestarea acelei singure substanțe divine: nu mai există nimeni altcineva; în

14 *Bṛhadāranyaka Upaniṣad*, I.4.1–5.

15 Geneza, 2:21–22.

timp ce în Biblie, Dumnezeu și omul sunt două ființe distincte încă de la început. Omul este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, iar Dumnezeu i-a dat viață suflându-i în nări; însă această ființă, sinele său, nu este cel al lui Dumnezeu și nici nu este una cu universul. Crearea lumii, a animalelor și a lui Adam (care a devenit apoi Adam și Eva) nu a avut loc în sfera divinității, ci în afara ei. Prin urmare, există o separare nu doar *formală*, ci *intrinsecă*. Iar scopul cunoașterii nu poate fi să îl vezi pe Dumnezeu aici și acum, în toate lucrurile; căci Dumnezeu nu se află în lucruri. Dumnezeu este transcendent. Dumnezeu nu poate fi văzut decât de către cei morți. Așadar, scopul cunoașterii trebuie să fie identificarea *relației* lui Dumnezeu cu propria sa creație sau, mai precis, cu omul, iar prin această cunoaștere, prin slava lui Dumnezeu, corelarea propriei voințe cu cea a Creatorului.

În plus, conform versiunii biblice a acestui mit, omul a căzut abia după creație, în timp ce în exemplul indian, creația însăși a reprezentat o cădere: fragmentarea unui zeu. Iar zeul nu este condamnat. Dar creația sa, „zămislirea“ sa (*sṛṣṭih*), este descrisă ca un act de dorință-de-a-fi-mai-mult dinamică, voluntară, care a precedat creația și, prin urmare, are o însemnătate metafizică, simbolică, nu textuală, istorică. Căderea lui Adam și a Evei a fost un eveniment în cadrul de timp și spațiu deja creat, un incident care nu ar fi trebuit să se întâmple. În schimb, mitul Sinelui sub forma unui om care s-a uitat în jur și nu a văzut nimic altceva în afară de sine, care a spus „Eu“, a simțit frică, iar apoi și-a dorit să fie doi, vorbește despre un factor intrinsec, nu rătăcitor, în diversitatea ființei, a cărei corectare sau distrugere nu ar îmbunătăți, ci ar dizolva creația. Perspectiva indiană este metafizică, poetică; cea biblică este etică și istorică.

Căderea și izgonirea lui Adam din Eden nu au reprezentat, astfel, în niciun sens o plecare metafizică a substanței divine din ea însăși, ci un eveniment în istoria sau preistoria omului. Iar acest eveniment în lumea creată a fost urmat pe parcursul întregii cărți de istoricul legăturii și al lipsei de legături a omului cu Dumnezeu — din nou, concepute din punct de vedere istoric. Căci, după cum vom auzi în continuare, Dumnezeu însuși, la un moment dat în decursul timpului, din propria voință, s-a mișcat către om, a instituit o nouă lege, sub forma unui legământ cu un anumit popor. Iar astfel, seminția aceasta a devenit o rasă preotească, unică în lume. Împăcarea lui Dumnezeu cu omul, pentru a cărui creație se căia (Geneza, 6:6), urma să aibă loc doar prin intermediul acestei comunități — în timp: căci în timp avea să aibă loc înfăptuirea regatului lui Dumnezeu pe pământ, când monarhiile păgâne aveau să se prăbușească,

iar Israelul avea să fie salvat, când „idolii de argint și de aur, pe care omul i-a făcut ca să li se închine, vor fi părăsiți ca să fie sălaș șobolanilor și liliecilor“.¹⁶

Cu noi este Dumnezeu,
înțelegeți neamuri și vă plecați.
Auziți până la marginile pământului,
cei puternici plecați-vă.
De vă veți întări, iarăși veți fi biruiți.
Și orice sfat veți sfătui, îl va risipi Domnul,
și cuvântul pe care îl veți grăi
nu va rămâne întru voi,
căci cu noi este Dumnezeu!¹⁷

Din contră, din perspectiva indiană, ceea ce este divin aici este divin și acolo; și nimeni nu trebuie să aștepte — sau chiar să spere — o „zi a Domnului“. Căci ceea ce s-a pierdut în fiecare este propriul sine (*ātman*), aici și acum, cerând doar să fie căutat. Sau, după cum se spune: „Doar când oamenii vor rula spațiul ca pe o bucată de piele va exista un sfârșit al suferinței pe lângă cunoașterea lui Dumnezeu“.¹⁸

Se ridică întrebarea (din nou, istorică), în lumea dominată de Biblie, cu privire la identitatea comunității privilegiate și se știe că trei popoare au revendicat această poziție: evreii, creștinii și musulmanii, fiecare considerându-se îndreptățit printr-o anumită revelație. Adică Dumnezeu, deși conceput în afara istoriei și nefiind el însuși substanța sa (transcendent: non-imanent), s-a implicat în mod miraculos în misiunea de a salva omul decăzut, printr-un legământ, o taină sau o carte revelatoare, cu o perspectivă către o experiență generală, comună, a împlinirii ce urmează să vină. Lumea este decăzută, iar omul este un păcătos; însă individul, prin implicare alături de Dumnezeu în destinul singurei comunități privilegiate, participă la viitoarea glorie a regatului dreptății, când „se va arăta slava Domnului și tot trupul o va vedea“.¹⁹

În schimb, din experiența și viziunea Indiei, deși misterul sfânt și puterea au fost înțelese ca fiind într-adevăr transcendente („altceva decât cele cunoscute;

16 Isaia, 2:20.

17 *Ibid.*, 8:9–10.

18 *Śvetāśvatara Upaniṣad*, 6:20.

19 Isaia, 40:5.